Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MELCHIOR WATHELET
της 26ης Μαρτίου 2015[1]

Υπόθεση C-89/14

A2A SpA
κατά
Agenzia delle Entrate
[αίτηση του Corte suprema di cassazione (Ιταλία)

για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή — Κρατικές ενισχύσεις — Απόφαση ανακτήσεως παράνομων ενισχύσεων — Μέθοδος υπολογισμού των τόκων η οποία έχει εφαρμογή στην ανάκτηση — Κανονισμός (ΕΚ) 794/2004 — Άρθρο 11 — Τόκοι κατ' ανατοκισμό — Άρθρο 13 — Ημερομηνία ενάρξεως ισχύος — Εθνική νομοθεσία παραπέμπουσα στις διατάξεις του κανονισμού (ΕΚ) 794/2004 οι οποίες προβλέπουν την εφαρμογή ανατοκισμού — Διατάξεις μη έχουσες εφαρμογή ratione temporis στην απόφαση ανακτήσεως — Γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης»

I – **Εισαγωγή**

1. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, η οποία κατατέθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 21 Φεβρουαρίου 2014, υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της εταιρίας A2A SpA (στο εξής: A2A) και της Agenzia delle Entrate (φορολογικής αρχής) σχετικά με την εκ μέρους της A2A επιστροφή των ενισχύσεων οι οποίες κρίθηκαν παράνομες και ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά με την απόφαση 2003/193/ΕΚ της Επιτροπής, της 5ης Ιουνίου 2002, [περί κρατικής ενισχύσεως] σχετικά με φορολογικές απαλλαγές και προνομιακά δάνεια [που χορήγησε η Ιταλία] υπέρ επιχειρήσεων κοινής ωφελείας με πλειοψηφική συμμετοχή του Δημοσίου[2].

2. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 14 του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ][3] και των άρθρων 9, 11 και 13 του κανονισμού (ΕΚ) 794/2004 της Επιτροπής, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού 659/1999[4].

3. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, ειδικότερα, αν αντιβαίνει προς τις διατάξεις αυτές εθνική ρύθμιση η οποία, παραπέμποντας στα άρθρα 9 και 11 του κανονισμού 794/2004, επιβάλλει τη μέθοδο του ανατοκισμού για τον υπολογισμό των οφειλόμενων για την προς ανάκτηση ενίσχυση τόκων. Ωστόσο, επισημαίνω ευθύς εξαρχής ότι, σύμφωνα με το άρθρο 13 του ανωτέρω κανονισμού, στο οποίο η εθνική ρύθμιση δεν παραπέμπει, η εν λόγω μέθοδος δεν είχε εφαρμογή, ratione temporis, στην επίμαχη ενίσχυση.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.
2 — ΕΕ 2003, L 77, σ. 21.
3 — ΕΕ L 83, σ. 1.
4 — ΕΕ L 140, σ. 1.

II – **Το νομικό πλαίσιο**

Α — *Το δίκαιο της Ένωσης*

1. Η απόφαση 2003/193

4. Στις 5 Ιουνίου 2002 η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση 2003/193, τα άρθρα 2 και 3 της οποίας έχουν ως εξής:

«Άρθρο 2

Η τριετής απαλλαγή από τους φόρους εισοδήματος που προβλέπεται στο άρθρο 3, στοιχείο 70, του νόμου 549 της 28ης Δεκεμβρίου 1995 και στο άρθρο 66, σημείο 14, του νομοθετικού διατάγματος 331 της 30ής Αυγούστου 1993, όπως κυρώθηκε από τον νόμο 427 της 29ης Οκτωβρίου 1993, καθώς και τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από τα δάνεια που χορηγήθηκαν δυνάμει του άρθρου [9bis] του νομοθετικού διατάγματος 318 της 1ης Ιουλίου 1986, όπως κυρώθηκε και τροποποιήθηκε από τον νόμο 488 της 9ης Αυγούστου 1986, υπέρ των συμμετοχικών εταιρειών με πλειοψηφική συμμετοχή του Δημοσίου που συστάθηκαν σύμφωνα με τον νόμο 142 της 8ης Ιουνίου 1990, συνιστούν κρατικές ενισχύσεις δυνάμει του άρθρου [107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ].

Οι ενισχύσεις αυτές είναι ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά.

Άρθρο 3

Η Ιταλία λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για να απαιτήσει από τους δικαιούχους την επιστροφή της ενίσχυσης που περιγράφεται στο άρθρο 2 και η οποία [τους] χορηγήθηκε παράνομα.

Η ανάκτηση της ενίσχυσης γίνεται αμελλητί, σύμφωνα με τις εθνικές διαδικασίες, υπό τον όρο ότι αυτές επιτρέπουν την άμεση και αποτελεσματική εκτέλεση της απόφασης.

Η προς ανάκτηση ενίσχυση περιλαμβάνει τους τόκους που υπολογίζονται από την ημερομηνία που τέθηκε η ενίσχυση στη διάθεση των δικαιούχων μέχρι την ημερομηνία της πραγματικής ανάκτησης, βάσει του επιτοκίου αναφοράς που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του ισοδύναμου επιχορήγησης στο πλαίσιο των ενισχύσεων περιφερειακού χαρακτήρα.»

5. Η απόφαση 2003/193 κοινοποιήθηκε στη Ιταλική Δημοκρατία στις 7 Ιουνίου 2002.

2. Ο κανονισμός 659/1999

6. Το άρθρο 14 του κανονισμού αυτού, το οποίο τιτλοφορείται «Ανάκτηση της ενίσχυσης», ορίζει τα εξής:

«1. Σε περίπτωση αρνητικής απόφασης για υπόθεση παράνομων ενισχύσεων, η Επιτροπή αποφασίζει την εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την ανάκτηση της ενίσχυσης από τον δικαιούχο (εφεξής αποκαλούμενη “απόφαση ανάκτησης”). Η Επιτροπή δεν απαιτεί ανάκτηση της ενίσχυσης εάν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου.

2. Το ποσό που πρέπει να ανακτηθεί δυνάμει απόφασης ανάκτησης περιλαμβάνει και τους σχετικούς τόκους, υπολογιζόμενους με το δέον επιτόκιο που ορίζει η Επιτροπή. Οι τόκοι πρέπει να καταβληθούν από την ημερομηνία κατά την οποία η παράνομη ενίσχυση ετέθη στη διάθεση του δικαιούχου μέχρι την ημερομηνία της ανάκτησής της.

3. Με την επιφύλαξη απόφασης του Δικαστηρίου [της Ευρωπαϊκής Ένωσης] κατ' εφαρμογήν του άρθρου [278 ΣΛΕΕ], η ανάκτηση πραγματοποιείται αμελλητί και σύμφωνα με τις διαδικασίες της εθνικής νομοθεσίας του οικείου κράτους μέλους, εφόσον αυτές επιτρέπουν την άμεση και πραγματική εκτέλεση της απόφασης της Επιτροπής. Για τον σκοπό αυτό και σε περίπτωση κινήσεως διαδικασίας ενώπιον εθνικών δικαστηρίων, τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα που διαθέτουν στα αντίστοιχα νομικά τους συστήματα, συμπεριλαμβανομένων των προσωρινών μέτρων, με την επιφύλαξη της […] νομοθεσίας [της Ένωσης].»

3. Ο κανονισμός 794/2004

7. Τα άρθρα 9 και 11 του κανονισμού 794/2004 περιλαμβάνονται στο κεφάλαιο V, το οποίο τιτλοφορείται «Επιτόκιο ανάκτησης των παράνομων ενισχύσεων».

8. Το άρθρο 9 του εν λόγω κανονισμού, το οποίο τιτλοφορείται «Μέθοδος προσδιορισμού του επιτοκίου», ορίζει:

«1. Εάν δεν έχει προβλεφθεί διαφορετικά με ειδική απόφαση, το επιτόκιο που εφαρμόζεται για την ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων που έχουν χορηγηθεί κατά παράβαση του άρθρου [108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ] είναι ετήσιο ποσοστό που καθορίζεται για κάθε ημερολογιακό έτος.

[…]»

9. Το άρθρο 11 του κανονισμού 794/2004, το οποίο τιτλοφορείται «Μέθοδος εφαρμογής του επιτοκίου», διευκρινίζει:

«1. Το εφαρμοστέο επιτόκιο είναι το επιτόκιο που ίσχυε την ημερομηνία κατά την οποία η εκάστοτε παράνομη ενίσχυση ετέθη για πρώτη φορά στη διάθεση του δικαιούχου.

2. Το επιτόκιο εφαρμόζεται με τη μέθοδο του ανατοκισμού μέχρι την ημερομηνία ανάκτησης της ενίσχυσης. Ο τόκος που έχει γεννηθεί κατά το προηγούμενο έτος υπόκειται σε τοκισμό σε κάθε μεταγενέστερο έτος.

3. Το επιτόκιο για το οποίο γίνεται λόγος στην παράγραφο 1 εφαρμόζεται καθ' όλη τη διάρκεια του χρονικού διαστήματος μέχρι την ημερομηνία ανάκτησης. […]»

10. Το άρθρο 13 του κανονισμού 794/2004, το οποίο περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο VI, με τίτλο «Τελικές διατάξεις», αφορά την έναρξη ισχύος του κανονισμού αυτού. Το πρώτο εδάφιο του άρθρου αυτού προβλέπει ότι «ο παρών κανονισμός αρχίζει να ισχύει την εικοστή ημέρα μετά την δημοσίευσή του στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*». Το πέμπτο εδάφιο του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι τα «άρθρα 9 και 11 εφαρμόζονται σε κάθε απόφαση ανάκτησης η οποία κοινοποιείται μετά την ημερομηνία έναρξης της ισχύος του παρόντος κανονισμού», (ήτοι την 20ή Μαΐου 2004), πράγμα που δεν συμβαίνει όσον αφορά την επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση απόφαση της Επιτροπής, η οποία κοινοποιήθηκε στις 7 Ιουνίου 2002.

Β — *Το ιταλικό δίκαιο*

11. Το άρθρο 1283 του Αστικού Κώδικα ορίζει:

«Ελλείψει αντίθετων συναλλακτικών ηθών, οι ληξιπρόθεσμοι τόκοι δύνανται να παραγάγουν τόκους μόνον από την ημέρα ασκήσεως αγωγής ή βάσει συμβάσεως μεταγενέστερης από την ημερομηνία λήξεώς τους, και πάντοτε εφόσον πρόκειται για τόκους οφειλόμενους για τουλάχιστον έξι μήνες.»

12. Το άρθρο 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 185, της 29ης Νοεμβρίου 2008 [5], περί επειγόντων μέτρων στήριξης των νοικοκυριών, της εργασίας, της απασχόλησης και των επιχειρήσεων και για την τροποποίηση του εθνικού στρατηγικού πλαισίου μέσω μέτρων αντιμετώπισης της κρίσης, όπως τροποποιήθηκε και κυρώθηκε με τον νόμο αριθ. 2 της 28ης Ιανουαρίου 2009 [6] (στο εξής: νομοθετικό διάταγμα 185/2008 [7]), προβλέπει:

«Οι τόκοι υπολογίζονται με βάση τις διατάξεις του κεφαλαίου V του κανονισμού (ΕΚ) 794/2004 […]».

13. Κατά το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Αναιρετικό Δικαστήριο), το γεγονός ότι το άρθρο 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 παραπέμπει μόνο στο κεφάλαιο V του κανονισμού 794/2004, και όχι και στο κεφάλαιο VI του τελευταίου, το οποίο περιλαμβάνει τη μεταβατική διάταξη του άρθρου 13, πέμπτο εδάφιο, συνεπάγεται ότι στην επίμαχη ανάκτηση πρέπει να εφαρμοστεί ανατοκισμός, μολονότι η ανάκτηση αυτή αφορά απόφαση της Επιτροπής προγενέστερη της ενάρξεως ισχύος του ανωτέρω κανονισμού [8].

III – **Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα**

14. Η A2A προήλθε από τη συγχώνευση της ASM Brescia SpA με την AEM SpA.

15. Κατά τα έτη 1996 έως 1999, η ASM Brescia SpA και η AEM SpA έτυχαν απαλλαγής από τον φόρο νομικών προσώπων και τον τοπικό φόρο εισοδήματος, κατ' εφαρμογή ενός ευνοϊκού καθεστώτος που προβλεπόταν από την εθνική νομοθεσία για τις κεφαλαιουχικές εταιρείες με πλειοψηφική συμμετοχή του Δημοσίου.

16. Η απαλλαγή αυτή χαρακτηρίστηκε ως «κρατική ενίσχυση» παράνομη και ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά δυνάμει της αποφάσεως 2003/193, της 5ης Ιουνίου 2002, η οποία κοινοποιήθηκε στις 7 Ιουνίου 2002.

17. Στην απόφασή του Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-207/05, EU:C:2006:366), το Δικαστήριο έκρινε ότι «[η] Ιταλική Δημοκρατία, παραλείποντας να λάβει, εντός της ταχθείσας προθεσμίας, τα αναγκαία μέτρα για την ανάκτηση από τους αποδέκτες τους των ενισχύσεων οι οποίες, με την απόφαση [2003/193], κρίθηκαν παράνομες και ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει με βάση τα άρθρα 3 και 4 της εν λόγω αποφάσεως».

5 — Τακτικό συμπλήρωμα στην *GURI* αριθ. 280, της 29ης Νοεμβρίου 2008.

6 — Τακτικό συμπλήρωμα στην *GURI* αριθ. 22, της 28ης Ιανουαρίου 2009.

7 — Επιβάλλεται να σημειωθεί ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αναφέρεται επίσης και στο άρθρο 1 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 10, της 15ης Φεβρουαρίου 2007, περί εφαρμογής κοινοτικών και διεθνών υποχρεώσεων, όπως τροποποιήθηκε και κυρώθηκε με τον νόμο αριθ. 46, της 6ης Απριλίου 2007 (στο εξής: νομοθετικό διάταγμα 10/2007), το οποίο τιτλοφορείται «Εκτέλεση της αποφάσεως που εκδόθηκε από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, την 1η Ιουνίου 2006, στην υπόθεση C-207/05. Εφαρμογή της αποφάσεως 2003/193/ΕΚ της Επιτροπής, της 5ης Ιουνίου 2002 […]». Κατά το αιτούν δικαστήριο, η διατύπωση του άρθρου 1 του νομοθετικού διατάγματος 10/2007 είναι όμοια με τη διατύπωση του άρθρου 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 και του άρθρου 19 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 135, της 25ης Σεπτεμβρίου 2009, περί επειγουσών διατάξεων για την εφαρμογή κοινοτικών υποχρεώσεων και την εκτέλεση αποφάσεων του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, όπως τροποποιήθηκε και κυρώθηκε με τον νόμο αριθ. 166, της 20ής Νοεμβρίου 2009 (τακτικό συμπλήρωμα στην *GURI* αριθ. 274, της 24ης Νοεμβρίου 2009). Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο δεν εξηγεί πώς διαρθρώνονται μεταξύ τους οι τρεις αυτές διατάξεις. Εν πάση περιπτώσει, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι το κρίσιμο χωρίο της αποφάσεως της Commissione tributaria regionale della Lombardia αριθ. 99/19/10 (εκκαλούμενης ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου) αναφέρεται στο άρθρο 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008. Κατά συνέπεια, θα περιορίσω εν πολλοίς την ανάλυσή μου στην τελευταία αυτή διάταξη.

8 — Μολονότι το άρθρο 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 έχει αναμφιβόλως εφαρμογή στις σύμφωνα με την απόφαση 2003/193 προς ανάκτηση ενισχύσεις, επισημαίνω ότι δεν προκύπτει σαφώς από το εκτεθέν από το αιτούν δικαστήριο εθνικό νομικό πλαίσιο ότι η μέθοδος του ανατοκισμού εφαρμόστηκε ή κατέστη εφαρμοστέα μόνο στις σύμφωνα με την απόφαση αυτή προς ανάκτηση ενισχύσεις και όχι και σε άλλες παράνομες ενισχύσεις.

18. Κατόπιν της αποφάσεως αυτής, ο Ιταλός νομοθέτης παρενέβη προκειμένου να ρυθμίσει τα της ανακτήσεως των επίμαχων ενισχύσεων, θεσπίζοντας μεταξύ άλλων το άρθρο 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008, κατά το οποίο οι τόκοι έπρεπε να υπολογιστούν με βάση τις διατάξεις του κεφαλαίου V του κανονισμού 794/2004, ήτοι με την εφαρμογή της μεθόδου του ανατοκισμού.

19. Η A2A άσκησε προσφυγή ενώπιον της Commissione tributaria regionale della Lombardia (περιφερειακού φορολογικού δικαστηρίου Λομβαρδίας) κατά των πράξεων επιβολής φόρου[9] οι οποίες της κοινοποιήθηκαν[10] προς είσπραξη των φόρων που δεν είχαν καταβάλει η ASM Brescia SpA και η AEM SpA κατ' εφαρμογήν της επίμαχης απαλλαγής από τον φόρο, η οποία χαρακτηρίστηκε ως «παράνομη ενίσχυση».

20. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι η Commissione tributaria regionale della Lombardia, με την απόφασή της αριθ. 99/19/10, έκρινε μεταξύ άλλων ότι «ο υπολογισμός των τόκων με τη μέθοδο του ανατοκισμού [ήταν] ορθός, καθόσον [είχε] πραγματοποιηθεί σύμφωνα με το άρθρο 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 […] κατά το οποίο οι τόκοι [έπρεπε] να υπολογιστούν με βάση τις διατάξεις του κεφαλαίου V του κανονισμού (ΕΚ) 794/2004 […], το οποίο περιορίστηκε έτσι στην αναγνώριση μιας πρακτικής που εφαρμόζεται ήδη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τουλάχιστον από το 1997».

21. Η A2A προσέφυγε κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Corte suprema di cassazione, προβάλλοντας μεταξύ άλλων ότι η ανωτέρω κρίση της Commissione tributaria regionale della Lombardia ήταν αντίθετη προς «τις διατάξεις του άρθρου 3 της αποφάσεως 2003/193 σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου 13 του κανονισμού (ΕΚ) 794/2004».

22. Η A2A υποστηρίζει ότι η εθνική ρύθμιση που θεσπίστηκε για τον υπολογισμό των τόκων, ήτοι το άρθρο 24 του νομοθετικού διατάγματος 185/2008, αντιβαίνει προς το δίκαιο της Ένωσης, καθόσον το άρθρο αυτό παραπέμπει στον κανονισμό 794/2004, τα άρθρα 9 και 11 του οποίου προβλέπουν αυστηρότερο καθεστώς υπολογισμού των τόκων σε σχέση με το προγενέστερο, ενώ το άρθρο 13, πέμπτο εδάφιο, του ίδιου κανονισμού ορίζει ότι το καθεστώς αυτό έχει εφαρμογή σε κάθε απόφαση ανακτήσεως η οποία κοινοποιείται μετά την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του εν λόγω κανονισμού (ήτοι την 20ή Μαΐου 2004), και, κατά συνέπεια, όχι στην απόφαση 2003/193.

23. Το Corte suprema di cassazione επισημαίνει, αφενός, ότι καμία διάταξη του δικαίου της Ένωσης δεν φαίνεται να απαγορεύει ρητώς στα κράτη μέλη τη θέσπιση ενός τέτοιου κανόνα, αλλά, αφετέρου, ότι:

— ο κανονισμός 794/2004 είναι σαφής στην πρόβλεψή του ότι η μέθοδος υπολογισμού των τόκων την οποία καθιερώνει εφαρμόζεται στις αποφάσεις ανακτήσεως που κοινοποιούνται μετά την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του·

— κατά την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως 2003/193, τον Ιούνιο του 2002, δεν διευκρινιζόταν ούτε από το δίκαιο της Ένωσης ούτε από τη νομολογία του Δικαστηρίου ότι οι επιβαλλόμενοι κατά την ανάκτηση των ενισχύσεων τόκοι έπρεπε να υπολογίζονται με τη μέθοδο του ανατοκισμού, ενώ μάλιστα η πρακτική της Επιτροπής παρέπεμπε συναφώς στις διατάξεις του εθνικού δικαίου, και

9 — Από τη δικογραφία ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, η οποία κατατέθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου, προκύπτει ότι η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά τις εξής πράξεις επιβολής φόρου: ατομική ειδοποίηση αριθ. R1P3101304/2009 IRPEG + ILOR 1996, ατομική ειδοποίηση αριθ. TMB030200374/2009 IRPEG 1998, ατομική ειδοποίηση αριθ. TMB030200379/2009 IRPEG 1999, ατομική ειδοποίηση αριθ. TMB030200381/2009 IRPEG 1998, ατομική ειδοποίηση αριθ. TMB030200382/2009 IRPEG 1999 και ατομική ειδοποίηση αριθ. R1P3100012/2009 IRPEG + ILOR 1997.

10 — Κατά τη δικογραφία ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, η οποία κατατέθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου, και από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, οι τόκοι που αναγράφονται στις εν λόγω πράξεις επιβολής φόρου υπολογίστηκαν με βάση τις διατάξεις του κεφαλαίου V του κανονισμού 794/2004, στις οποίες παραπέμπει το άρθρο 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008.

— το ιταλικό δίκαιο δέχεται τον υπολογισμό τόκων κατ' ανατοκισμό (κεφαλαιοποίηση), για οποιαδήποτε χρηματική οφειλή και συνεπώς και για τις απαιτήσεις του Δημοσίου, μόνον εντός των προβλεπόμενων από το άρθρο 1283 του ιταλικού Αστικού Κώδικα ορίων.

24. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Corte suprema di cassazione ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Αντιτίθενται το άρθρο 14 του [κανονισμού 659/1999] και τα άρθρα 9, 11 και 13 του [κανονισμού 794/2004] σε εθνική νομοθεσία η οποία, όσον αφορά την ανάκτηση κρατικής ενισχύσεως κατόπιν αποφάσεως της Επιτροπής που κοινοποιήθηκε στις 7 Ιουνίου 2002, ορίζει ότι οι τόκοι προσδιορίζονται με βάση τις διατάξεις του κεφαλαίου V του κανονισμού 794/2004 (ειδικότερα με βάση τα άρθρα 9 και 11 αυτού) και, επομένως, με επιτόκιο στηριζόμενο στο καθεστώς ανατοκισμού;»

IV – **Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου**

25. Η Ιταλική Κυβέρνηση, η A2A και η Επιτροπή υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις. Ελλείψει σχετικού αιτήματος των ενδιαφερομένων, το Δικαστήριο αποφάσισε να μη διεξαχθεί επ' ακροατηρίου συζήτηση.

V – **Ανάλυση**

Α — *Παραπομπή στο εθνικό δίκαιο για τον υπολογισμό των τόκων για το προγενέστερο του κανονισμού 794/2004 χρονικό διάστημα*

26. Το ερώτημα που υποβλήθηκε από το Corte suprema di cassazione αφορά το αν το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση, ήτοι στο νομοθετικό διάταγμα 185/2008, η οποία προβλέπει την εφαρμογή της μεθόδου του ανατοκισμού στην ανάκτηση παράνομης ενισχύσεως, παραπέμποντας στον κανονισμό 794/2004, ο οποίος καθιερώνει τη μέθοδο αυτή στο άρθρο του 11, μολονότι η απόφαση ανακτήσεως της επίμαχης ενισχύσεως κοινοποιήθηκε στην Ιταλική Δημοκρατία πριν από την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος του εν λόγω κανονισμού [11].

27. Δεν αμφισβητείται ότι, σύμφωνα με το άρθρο 13, πέμπτο εδάφιο, του κανονισμού 794/2004, τα άρθρα 9 και 11 του κανονισμού αυτού δεν έχουν εφαρμογή ratione temporis στην απόφαση 2003/193, διότι η τελευταία κοινοποιήθηκε στην Ιταλική Δημοκρατία πριν από την έναρξη ισχύος του εν λόγω κανονισμού [12]. Κατά συνέπεια, ο κανονισμός 794/2004 επιβάλλει την εφαρμογή της μεθόδου του ανατοκισμού στην ανάκτηση παράνομης ενισχύσεως μόνον οσάκις η απόφαση ανακτήσεως κοινοποιήθηκε μετά την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος του εν λόγω κανονισμού.

28. Εντούτοις, ο Ιταλός νομοθέτης, με τη θέσπιση του άρθρου 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008, επέλεξε εσκεμμένως την εφαρμογή της μεθόδου του ανατοκισμού στη σύμφωνα με την απόφαση 2003/193 προς ανάκτηση ενίσχυση, μολονότι η απόφαση αυτή είναι προγενέστερη της ημερομηνίας ενάρξεως ισχύος του άρθρου 11 του κανονισμού 794/2004. Επιπλέον, από την ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία προκύπτει ότι το άρθρο 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 αποκλίνει από το άρθρο 1283 του ιταλικού Αστικού Κώδικα, το οποίο προβλέπει υπολογισμό των τόκων με τη μέθοδο του ανατοκισμού μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και υπό πολύ αυστηρούς όρους.

11 — Πρέπει να σημειωθεί ότι το ερώτημα αυτό αφορά αποκλειστικώς τη μέθοδο υπολογισμού των τόκων που έχει εφαρμογή στην ανάκτηση της επίμαχης παράνομης ενισχύσεως και όχι την ίδια την αρχή της έντοκης ανακτήσεως κατά το άρθρο 14, παράγραφος 2, του κανονισμού 659/1999. Πράγματι, με απόφαση της 11ης Ιουνίου 2009, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε προσφυγές ασκηθείσες από την ASM Brescia SpA και την AEM SpA με αίτημα την ακύρωση των άρθρων 2 και 3 της αποφάσεως 2003/193. Βλ. αποφάσεις ASM Brescia κατά Επιτροπής (T-189/03, EU:T:2009:193) και AEM κατά Επιτροπής (T-301/02, EU:T:2009:191), οι οποίες επιβεβαιώθηκαν κατ' αναίρεση, αντιστοίχως, με τις αποφάσεις A2A κατά Επιτροπής (C-318/09 P, EU:C:2011:856) και A2A κατά Επιτροπής (C-320/09 P, EU:C:2011:858).

12 — Βλ. σημεία 5 και 10 των παρουσών προτάσεων.

29. Η A2A θεωρεί ότι το άρθρο 13, πέμπτο εδάφιο, του κανονισμού 794/2004 «καθιερώνει, χωρίς αμφισημία, ένα χρονικό όριο» και ότι, δεδομένου ότι η απόφαση 2003/193 «εκδόθηκε στις 5 Ιουνίου 2002 και κοινοποιήθηκε στην Ιταλική Δημοκρατία στις 7 Ιουνίου 2002, ήτοι πριν από την έναρξη ισχύος του κανονισμού 794/2004, δηλαδή την 20ή Μαΐου 2004, είναι προφανές ότι, στο πλαίσιο της απλής εκτελέσεως της αποφάσεως αυτής, η αναφορά στον εν λόγω κανονισμό (του 2004) δεν δύναται να δικαιολογήσει την εφαρμογή ανατοκισμού (ο οποίος προβλέπεται από τον κανονισμό αυτό)».

1. Το προγενέστερο του κανονισμού 794/2004 δίκαιο της Ένωσης δεν επέβαλλε υπολογισμό με τη μέθοδο του ανατοκισμού

30. Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, από μόνο το γεγονός της μη εφαρμογής ratione temporis του άρθρου 11 του κανονισμού 794/2004 στην απόφαση 2003/193 και ελλείψει άλλων στοιχείων καθώς και ρητής διατάξεως του κανονισμού αυτού δεν είναι δυνατό να συναχθεί ότι αντιβαίνει προς το δίκαιο της Ένωσης εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει την εφαρμογή της μεθόδου του ανατοκισμού στην ανάκτηση της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης παράνομης ενισχύσεως. Μολονότι το άρθρο 13, πέμπτο εδάφιο, του κανονισμού 794/2004 επιβάλλει σαφώς στα κράτη μέλη την υποχρέωση εφαρμογής της μεθόδου του ανατοκισμού στην ανάκτηση παράνομων ενισχύσεων μετά από συγκεκριμένη ημερομηνία, η διατύπωση της διατάξεως αυτής δεν απαγορεύει την εφαρμογή της εν λόγω μεθόδου ακόμα και πριν από την ανωτέρω ημερομηνία.

31. Επισημαίνω περαιτέρω ότι, κατά τον χρόνο εκδόσεως και κοινοποιήσεως της αποφάσεως 2003/193, τον Ιούνιο του 2002, καμία διάταξη του δικαίου της Ένωσης, όπως ούτε και η νομολογία του Δικαστηρίου ή του Γενικού Δικαστηρίου, δεν επέβαλλε ή απέκλειε την επιλογή συγκεκριμένης μεθόδου υπολογισμού των τόκων εφαρμοστέας στην ανάκτηση παράνομης ενισχύσεως [13].

32. Πρέπει συναφώς να σημειωθεί ότι, μολονότι το άρθρο 14, παράγραφος 2, του κανονισμού 659/1999 προβλέπει ότι «το ποσό που πρέπει να ανακτηθεί δυνάμει απόφασης ανάκτησης περιλαμβάνει και τους σχετικούς τόκους, υπολογιζόμενους με το δέον επιτόκιο που ορίζει η Επιτροπή», η διάταξη αυτή σιωπά ως προς το ζήτημα αν οι εν λόγω τόκοι πρέπει να υπολογίζονται με τη μέθοδο του απλού τοκισμού ή του ανατοκισμού.

33. Επιπλέον, όσον αφορά την απόφαση 2003/193, το άρθρο 3 αυτής προβλέπει ότι «η ανάκτηση της ενίσχυσης γίνεται αμελλητί, σύμφωνα με τις εθνικές διαδικασίες, υπό τον όρο ότι επιτρέπουν την άμεση και αποτελεσματική εκτέλεση της απόφασης αυτής» και ότι «η προς ανάκτηση ενίσχυση περιλαμβάνει τους τόκους που υπολογίζονται από την ημερομηνία που τέθηκε η ενίσχυση στη διάθεση των δικαιούχων μέχρι την ημερομηνία της πραγματικής ανάκτησης», «βάσει του επιτοκίου αναφοράς που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του ισοδύναμου επιχορήγησης στο πλαίσιο των ενισχύσεων περιφερειακού χαρακτήρα». Παρά τις διευκρινίσεις τις οποίες παρέχει σχετικά με την περίοδο και το επιτόκιο αναφοράς [14] για τον υπολογισμό των τόκων, η απόφαση 2003/193 δεν διασαφηνίζει το ζήτημα αν οι τόκοι [15] πρέπει να υπολογίζονται με τη μέθοδο του απλού τοκισμού ή του ανατοκισμού.

13 — Βλ., επ' αυτού, απόφαση Επιτροπή κατά Département du Loiret (C-295/07 P, EU:C:2008:707, σκέψεις 46 και 82). Στη σκέψη 46 της αποφάσεως αυτής, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, στην ανακοίνωσή της 2003/C 110/08 της 8ης Μαΐου 2003, σχετικά με τα εφαρμοστέα επιτόκια σε περίπτωση ανάκτησης ενισχύσεων που έχουν χορηγηθεί παρανόμως (ΕΕ C 110, σ. 21), «η Επιτροπή δέχθηκε ρητώς ότι ανέκυπτε το ζήτημα αν οι τόκοι αυτοί έπρεπε να είναι απλοί τόκοι ή τόκοι κατ' ανατοκισμό και θεώρησε επείγον να διευκρινίσει συναφώς τη θέση της. Κατά συνέπεια, πληροφόρησε τα κράτη μέλη και τους ενδιαφερομένους ότι σε κάθε απόφαση διατάσσουσα την ανάκτηση παράνομης ενίσχυσης που θα εξέδιδε στο μέλλον θα εφάρμοζε επιτόκιο κατ' ανατοκισμό».

14 — Βλ., κατ' αναλογίαν, άρθρο 9 του κανονισμού 794/2004.

15 — Βλ., κατ' αναλογίαν, άρθρο 11 του κανονισμού 794/2004.

2. Το προγενέστερο του κανονισμού 794/2004 δίκαιο της Ένωσης παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο για τον υπολογισμό των τόκων

34. Μολονότι στην απόφασή του Επιτροπή κατά Département du Loiret (C-295/07 P, EU:C:2008:707, σκέψη 83) το Δικαστήριο έκρινε ότι «η μέθοδος υπολογισμού της τρέχουσας αξίας μιας παρανόμως χορηγηθείσας ενίσχυσης αποτελεί ουσιαστικό και όχι διαδικαστικό ζήτημα», από την ίδια απόφαση προκύπτει ότι, πριν από τη θέσπιση του κανονισμού 794/2004 και ελλείψει ρητής διατάξεως της αποφάσεως ανακτήσεως σχετικά με το ζήτημα αν η τρέχουσα αξία της προς ανάκτηση ενισχύσεως πρέπει να υπολογίζεται με τη μέθοδο του ανατοκισμού ή όχι, η ανάκτηση του ποσού των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν παρανόμως γινόταν σύμφωνα με τις διατάξεις του εθνικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων των σχετικών με τους τόκους υπερημερίας επί των απαιτήσεων του Δημοσίου[16]. Το Δικαστήριο εκτίμησε συνεπώς ότι η καθιερωθείσα από την Επιτροπή πρακτική συνέδεε το ζήτημα της επιβολής τόκων και του υπολογισμού των τόκων αυτών με τους διαδικαστικούς κανόνες περί ανακτήσεως και παρέπεμπε, επ' αυτού, στο εθνικό δίκαιο[17]. Στην απόφαση αυτή, το Δικαστήριο σημείωσε ότι το γαλλικό δίκαιο προέβλεπε τον υπολογισμό απλού επιτοκίου. Έκρινε, επομένως, ότι η επίμαχη απόφαση ανακτήσεως έπρεπε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι οι σχετικοί με την περίοδο μεταξύ της ημερομηνίας εκδόσεως της επίδικης αποφάσεως και της ημερομηνίας ανακτήσεως της ενισχύσεως τόκοι θα υπολογιστούν με απλό επιτόκιο.

35. Φρονώ, κατά συνέπεια, ότι το άρθρο 3 της αποφάσεως 2003/193, καθόσον ορίζει ότι η ανάκτηση της επίμαχης ενισχύσεως πραγματοποιείται σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, αφήνει ανοιχτό το ζήτημα της μεθόδου υπολογισμού των τόκων. Εξ αυτού έπεται ότι η Ιταλική Δημοκρατία διέθετε ελευθερία επιλογής μεταξύ της εφαρμογής μεθόδου απλού τοκισμού ή ανατοκισμού[18]. Προσθέτω ότι, κατά την επιλογή του, ο Ιταλός νομοθέτης αναφέρθηκε μεν σε μέθοδο που προβλέπεται από τον κανονισμό 794/2004, χωρίς εντούτοις να επικαλεστεί βούληση εκπληρώσεως, κατ' αυτόν τον τρόπο, υποχρεώσεως που του επιβλήθηκε από το δίκαιο της Ένωσης.

Β — *Επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης όρια στην άσκηση της ελευθερίας αυτής;*

36. Συναφώς, είναι προφανές ότι το άρθρο 3 της αποφάσεως 2003/193 θέτει σε εφαρμογή το άρθρο 14 του κανονισμού 659/1999, το οποίο οριοθετεί τη διαδικασία ανακτήσεως παράνομων ενισχύσεων από τα κράτη μέλη.

37. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999, σε περίπτωση αρνητικής αποφάσεως για υπόθεση παράνομων ενισχύσεων, η Επιτροπή αποφασίζει την εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την ανάκτηση της ενισχύσεως από τον δικαιούχο. Στην ίδια παράγραφο προστίθεται ότι η Επιτροπή δεν απαιτεί ανάκτηση της ενισχύσεως εάν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης.

16 — Η Επιτροπή ανέφερε, «με το έγγραφο SG(91) D/4577, της 4ης Μαρτίου 1991, το οποίο απηύθυνε προς τα κράτη μέλη, ότι η οριστική απόφαση με την οποία διαπιστώνει το ασυμβίβαστο μιας ενίσχυσης προς την κοινή αγορά θα έχει ως συνέπεια την ανάκτηση του ποσού των ενισχύσεων που ήδη χορηγήθηκαν παρανόμως, ανάκτηση η οποία πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις του εθνικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων των σχετικών με τους τόκους υπερημερίας επί των απαιτήσεων του Δημοσίου, οι δε τόκοι αρχίζουν κανονικά να τρέχουν από την ημερομηνία χορήγησης των εν λόγω παράνομων ενισχύσεων». Με την ανακοίνωση της 30ής Απριλίου 2004 για την κήρυξη εκτός εφαρμογής ορισμένων κειμένων που άπτονται της πολιτικής κρατικών ενισχύσεων (ΕΕ 2004, C 115, σ. 1), η Επιτροπή ενημέρωσε τα κράτη μέλη και τους ενδιαφερόμενους τρίτους ότι δεν είχε πλέον πρόθεση να εφαρμόσει το ως άνω έγγραφο. Από την ανακοίνωση αυτή προκύπτει ότι, «[μ]ετά τη θέσπιση από την Επιτροπή του κανονισμού (ΕΚ) 794/2004 […], μερικά από τα προαναφερθέντα κείμενα έχουν πλέον καταστεί απαρχαιωμένα. Πρόκειται για τα κείμενα που αφορούν την υποχρέωση κοινοποίησης, τις διαδικασίες κοινοποίησης, περιλαμβανομένων των συνοπτικών διαδικασιών, την ετήσια υποβολή εκθέσεων, τις προθεσμίες και την ανάκτηση των παράνομων ενισχύσεων». Απόφαση Επιτροπή κατά Département du Loiret (C-295/07 P, EU:C:2008:707, σκέψεις 83 και 84).

17 — Βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση Επιτροπή κατά Département du Loiret (C-295/07 P, EU:C:2008:707, σκέψεις 80 έως 86).

18 — Κατά την άποψή μου, το άρθρο 3 της αποφάσεως 2003/193, η διατύπωση του οποίου είναι σχεδόν όμοια με τη διατύπωση της επίμαχης στην απόφαση Επιτροπή κατά Département du Loiret (C-295/07 P, EU:C:2008:707) διατάξεως, συνδέει ρητώς το ζήτημα της επιβολής τόκων με τους διαδικαστικούς κανόνες περί ανακτήσεως και παραπέμπει, επ' αυτού, στο εθνικό δίκαιο.

38. Κατά το άρθρο 14, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, του κανονισμού αυτού, η ανάκτηση πραγματοποιείται αμελλητί και σύμφωνα με τις διαδικασίες της εθνικής νομοθεσίας του οικείου κράτους μέλους, εφόσον αυτές επιτρέπουν την άμεση και πραγματική εκτέλεση της αποφάσεως της Επιτροπής. Για τον σκοπό αυτό, κατά το άρθρο 14, παράγραφος 3, τελευταία περίοδος, του ίδιου κανονισμού, τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα που διαθέτουν στα αντίστοιχα νομικά τους συστήματα, συμπεριλαμβανομένων των προσωρινών μέτρων, με την επιφύλαξη της νομοθεσίας της Ένωσης.

39. Οι επιβαλλόμενοι από το άρθρο 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 659/1999 όροι αντικατοπτρίζουν απλώς τις επιταγές της αρχής της αποτελεσματικότητας την οποία καθιέρωσε η νομολογία του Δικαστηρίου [19]. Σύμφωνα με αυτή την αρχή της αποτελεσματικότητας, όπως έχει συγκεκριμενοποιηθεί με πάγια νομολογία στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, κράτος μέλος που, βάσει αποφάσεως της Επιτροπής, είναι υποχρεωμένο να ανακτήσει παράνομες ενισχύσεις είναι, κατ' εφαρμογήν της αρχής της διαδικαστικής αυτονομίας, ελεύθερο να επιλέξει τα μέσα για την εκπλήρωση της υποχρεώσεως αυτής, υπό την προϋπόθεση ότι τα επιλεγέντα μέτρα δεν θίγουν το περιεχόμενο και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης [20] και σέβονται τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης καθώς και τα θεμελιώδη δικαιώματα [21].

40. Κατά συνέπεια, πρέπει να εξακριβωθεί αν η εφαρμογή της μεθόδου του ανατοκισμού σύμφωνα με εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, θίγει το περιεχόμενο και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης ή προσβάλλει τα θεμελιώδη δικαιώματα ή αντιβαίνει σε κάποια γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης. Πράγματι, οι απορρέουσες από την προστασία των αναγνωρισμένων στην έννομη τάξη της Ένωσης γενικών αρχών επιταγές δεσμεύουν και τα κράτη μέλη όταν τα τελευταία θέτουν σε εφαρμογή ρυθμίσεις της Ένωσης [22], εν προκειμένω το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999 και το άρθρο 3 της αποφάσεως 2003/193.

1. Το επίμαχο μέτρο υπό το πρίσμα της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων

41. Κατά πάγια νομολογία, η κατάργηση μιας παράνομης ενισχύσεως μέσω της αναζητήσεώς της αποτελεί τη λογική συνέπεια της διαπιστώσεως του παράνομου χαρακτήρα της. Ειδικότερα, με την ανάκτηση της ενισχύσεως, ο αποδέκτης της χάνει το πλεονέκτημα που διέθετε στην αγορά έναντι των ανταγωνιστών του και αποκαθίσταται η πρότερη της χορηγήσεως της ενισχύσεως κατάσταση [23].

42. Εξάλλου, όπως επισημαίνεται στην ανακοίνωση 2003/C 110/08, μια προς ανάκτηση παράνομη ενίσχυση έχει ως αποτέλεσμα «την παροχή χρηματοδότησης στον αποδέκτη υπό όρους παρόμοιους με εκείνους ενός μεσοπρόθεσμου άτοκου δανείου. Κατά συνέπεια, κρίνεται σκόπιμο να λαμβάνονται υπόψη οι τόκοι από ανατοκισμό, έτσι ώστε να διασφαλίζεται ότι εξουδετερώνονται πλήρως τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν από την κατάσταση αυτή» [24]. Ως εκ τούτου, συνέπεια της εφαρμογής μεθόδου ανατοκισμού είναι απλώς ο υπολογισμός της τρέχουσας οικονομικής αξίας της παράνομης ενισχύσεως που έλαβε ο αποδέκτης.

19 — Βλ. απόφαση Scott και Kimberly Clark (C-210/09, EU:C:2010:294, σκέψη 20 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

20 — Απόφαση Scott και Kimberly Clark (C-210/09, EU:C:2010:294, σκέψη 21).

21 — Απόφαση Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-527/12, EU:C:2014:2193, σκέψη 39).

22 — Απόφαση Gerekens και Procola (C-459/02, EU:C:2004:454, σκέψη 21).

23 — Απόφαση Unicredito Italiano (C-148/04, EU:C:2005:774, σκέψη 113 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

24 — Βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 13 του κανονισμού 794/2004, κατά την οποία «[η] χορήγηση κρατικής ενίσχυσης είναι εύλογο να θεωρηθεί ότι περιορίζει τις μεσοπρόθεσμες ανάγκες χρηματοδότησης της αποδέκτριας επιχείρησης [...]».

43. Συνεπώς, εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία επιβάλλει την είσπραξη τόκων υπολογιζόμενων με τη μέθοδο του ανατοκισμού για τις ενισχύσεις που χορηγήθηκαν παρανόμως και επομένως επιδιώκει την πλήρη εξουδετέρωση των οικονομικών πλεονεκτημάτων που προέκυψαν από τις ενισχύσεις αυτές, συμπεριλαμβανομένων των παρεπόμενων πλεονεκτημάτων[25], είναι ικανή να αποκαταστήσει τις κανονικές συνθήκες ανταγωνισμού που νοθεύτηκαν με τη χορήγηση της επίμαχης παράνομης ενισχύσεως[26] και, κατά συνέπεια, να εγγυηθεί το περιεχόμενο και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων.

2. Το επίμαχο μέτρο υπό το πρίσμα της αδράνειας της Ιταλικής Δημοκρατίας και της προστασίας των γενικών αρχών της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου

44. Η A2A παρατηρεί ότι η καθυστέρηση στην ανάκτηση της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης ενισχύσεως και το γεγονός ότι η ανάκτηση αυτή εχώρησε μόνον κατόπιν της διαπιστώσεως από το Δικαστήριο της παραβάσεως της Ιταλικής Δημοκρατίας στην απόφαση Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-207/05, EU:C:2006:366) πρέπει να αποδοθούν αποκλειστικώς στην «αδράνεια» του εν λόγω κράτους. Ως εκ τούτου, κατά την A2A, η επιβολή τόκων κατ' ανατοκισμό συνιστά «είσπραξη αχρεώστητου φόρου».

45. Η επιχειρηματολογία αυτή δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

46. Η επιβολή τόκων κατ' ανατοκισμό από την ημερομηνία εισπράξεως της παράνομης ενισχύσεως μέχρι την ημερομηνία πραγματικής επιστροφής της καθιστά απλώς και μόνον δυνατή την εξίσωση του επιστρεφόμενου ποσού προς την πραγματική αξία, στη διάρκεια του χρόνου, της ενισχύσεως που έλαβε η A2A[27]. Δεν τίθεται συνεπώς ζήτημα φόρου ή «εισπράξεως αχρεώστητου φόρου».

47. Η A2A θεωρεί επίσης ότι «αντίκειται στην προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης εθνική ρύθμιση που αποστερεί αναδρομικώς ένα πρόσωπο από εννόμως προστατευόμενη προσδοκία βάσει της οποίας η υποχρέωσή του προς επιστροφή βαρύνεται με απλούς τόκους». Παρατηρεί ακόμα ότι οι πράξεις των θεσμικών οργάνων και τα εθνικά μέτρα εκτελέσεώς τους πρέπει να είναι βέβαιες και προβλέψιμες, προκειμένου να παρέχουν τη δυνατότητα στους ενδιαφερομένους να εκτιμούν εγκαίρως τις συνέπειές τους και να γνωρίζουν επακριβώς την έκταση των υποχρεώσεων που τους επιβάλλονται. Κατά την A2A, η εν λόγω επιταγή ασφάλειας δικαίου είναι ιδιαιτέρως έντονη οσάκις πρόκειται για ρύθμιση από την οποία ενδέχεται να προκύψουν οικονομικές επιβαρύνσεις για τους ιδιώτες.

48. Μολονότι, κατά κανόνα, η αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία συγκαταλέγεται μεταξύ των αναγνωρισμένων στην έννομη τάξη της Ένωσης γενικών αρχών και δεσμεύει και τα κράτη μέλη όταν τα τελευταία θέτουν σε εφαρμογή ρυθμίσεις της Ένωσης[28], «δεν επιτρέπει σε πράξη να έχει ως χρονικό σημείο αφετηρίας ημερομηνία προγενέστερη της δημοσιεύσεώς της»[29], είμαι της γνώμης, σε αντίθεση προς όσα παρατηρεί η A2A, ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική ρύθμιση δεν εφαρμόζεται αναδρομικώς.

25 — Βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση Falck και Acciaierie di Bolzano κατά Επιτροπής (C-74/00 P και C-75/00 P, EU:C:2002:524, σκέψη 159), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι «η αποκατάσταση της προτέρας καταστάσεως μπορεί κατ' ανάγκη να επιτευχθεί μόνον αν η επιστροφή της ενισχύσεως συνδυάζεται με την καταβολή τόκων από την ημέρα καταβολής της ενισχύσεως και αν τα εφαρμοστέα επιτόκια είναι αντιπροσωπευτικά των ισχυόντων στην αγορά επιτοκίων. Αν αυτά δεν συμβαίνουν, ο λαβών την ενίσχυση θα διατηρούσε τουλάχιστον πλεονέκτημα αντιστοιχούν σε άνευ ανταλλάγματος προκαταβολή ή σε επιδοτούμενο δάνειο».

26 — Βλ. απόφαση Scott και Kimberly Clark (C-210/09, EU:C:2010:294, σκέψη 22 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

27 — Βλ. σημεία 42 και 43 των παρουσών προτάσεων.

28 — Βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση Gerekens και Procola (C-459/02, EU:C:2004:454, σκέψεις 21 έως 24).

29 — Βλ. απόφαση Κάτω Χώρες κατά Συμβουλίου (C-110/97, EU:C:2001:620, σκέψη 151 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Επιπλέον, κατά πάγια νομολογία, οι ουσιαστικοί κανόνες δικαίου πρέπει να ερμηνεύονται, προκειμένου να διασφαλίζεται η τήρηση των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, ως μη καταλαμβάνοντες καταστάσεις που έχουν διαμορφωθεί προ της ενάρξεως της ισχύος τους, παρά μόνον στον βαθμό που προκύπτει σαφώς από το γράμμα, τους σκοπούς ή την οικονομία τους ότι πρέπει να τους αναγνωριστεί παρόμοια ισχύς (βλ. επίσης, υπό την έννοια αυτή, απόφαση Pokrzeptowicz-Meyer, C-162/00, EU:C:2002:57, σκέψη 49).

49. Ειδικότερα, και υπό την επιφύλαξη σχετικής εξακριβώσεως από το αιτούν δικαστήριο, από την υποβληθείσα στο Δικαστήριο δικογραφία δεν προκύπτει ότι το νομοθετικό διάταγμα 185/2008 εφάρμοσε αναδρομικώς τη μέθοδο του ανατοκισμού σε ήδη ανακτηθείσες ενισχύσεις ή ότι η έναρξη ισχύος του ήταν προγενέστερη της ημερομηνίας δημοσιεύσεώς του. Επισημαίνω ότι, κατά την ημερομηνία αποστολής των επίμαχων στην κύρια δίκη πράξεων επιβολής φόρου [30], το νομοθετικό διάταγμα 185/2008 είχε ήδη εφαρμογή, καθώς το άρθρο του 36 ορίζει ως χρονικό σημείο ενάρξεως της ισχύος του την ημέρα της δημοσιεύσεώς του στην *Gazzetta ufficiale della Repubblica italiana*, ήτοι την 29η Νοεμβρίου 2008 [31].

50. Επιπλέον, μολονότι είναι ακριβές ότι η μέθοδος του ανατοκισμού, η οποία εφαρμόστηκε, σύμφωνα με την απόφαση 2003/193, κατά τον υπολογισμό των οφειλόμενων για την προς ανάκτηση ενίσχυση τόκων, δεν είχε εφαρμογή ούτε στο δίκαιο της Ένωσης ούτε στο ιταλικό δίκαιο πριν από τη θέσπιση του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 και, κατά συνέπεια, κατά την έκδοση και την κοινοποίηση της αποφάσεως αυτής, ωστόσο, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι ένας νέος κανόνας εφαρμόζεται πάραυτα στα μελλοντικά αποτελέσματα μιας καταστάσεως γεννηθείσας υπό το κράτος παλαιότερου κανόνα [32].

51. Δεδομένου ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ενίσχυση ούτε ανακτήθηκε αλλά ούτε και αποτέλεσε το αντικείμενο των προαναφερθεισών πράξεων επιβολής φόρου πριν από τη δημοσίευση του νομοθετικού διατάγματος 185/2008, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 24, παράγραφος 4, του εν λόγω νομοθετικού διατάγματος καταλαμβάνει μια κατάσταση που είχε διαμορφωθεί προ της ενάρξεως ισχύος του.

52. Έπεται ότι οι παρατηρήσεις της A2A σχετικά με την αναδρομική εφαρμογή της μεθόδου του ανατοκισμού και με τη συνακόλουθη προσβολή των αρχών της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου δεν μπορούν να γίνουν δεκτές.

53. Επισημαίνω επίσης ότι, με τη δημοσίευση του νομοθετικού διατάγματος 185/2008, η εφαρμογή της μεθόδου του ανατοκισμού κατά τον υπολογισμό των οφειλόμενων τόκων για τις σύμφωνα με την απόφαση 2003/193 προς ανάκτηση παράνομες ενισχύσεις ήταν βέβαιη και προβλέψιμη για τους ενδιαφερομένους.

Γ — *Το επίμαχο μέτρο υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων*

54. Κατά πρώτον, όπως και η Επιτροπή, σημειώνω ότι, δεδομένου η ανάκτηση μιας ενισχύσεως, πλέον τόκων υπολογιζόμενων με τη μέθοδο του ανατοκισμού, αποσκοπεί αυστηρά στην επαναφορά της προτέρας έννομης καταστάσεως, εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν αποτελεί κύρωση [33] και δεν μπορεί να λογίζεται ως δυσανάλογα αυστηρή σε σχέση με τους σκοπούς που επιδιώκονται από τα άρθρα 107 ΣΛΕΕ και 108 ΣΛΕΕ [34]. Εξάλλου, είναι σαφές ότι, εφόσον δεν πρόκειται για κύρωση, δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 49 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά το οποίο «δεν επιβάλλεται βαρύτερη ποινή από εκείνη η οποία ίσχυε κατά τη στιγμή της τέλεσης του αδικήματος».

55. Κατά δεύτερον, θα αναλύσω το επιχείρημα της A2A περί διακρίσεως.

30 — Οι πράξεις αυτές, υπό την επιφύλαξη σχετικής εξακριβώσεως από το αιτούν δικαστήριο, φαίνεται ότι εκδόθηκαν το 2009. Βλ. υποσημείωση 9 ανωτέρω.

31 — Δεδομένου ότι το νομοθετικό διάταγμα 10/2007 τέθηκε σε ισχύ στις 16 Φεβρουαρίου 2007, η ανάλυσή μου ισχύει mutatis mutandis και για το άρθρο του 1. Βλ. υποσημείωση 7 ανωτέρω.

32 — Απόφαση Pokrzeptowicz-Meyer (C-162/00, EU:C:2002:57, σκέψη 50 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

33 — Βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση Βέλγιο κατά Επιτροπής (C-75/97, EU:C:1999:311, σκέψη 65).

34 — Βλ. απόφαση Diputación Foral de Vizcaya κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-471/09 P έως C-473/09 P, EU:C:2011:521, σκέψη 100).

56. Κατά την A2A, οι δικαιούχες επιχειρήσεις που είναι αποδέκτες εντολών εισπράξεως με βάση το άρθρο 24 του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 τυγχάνουν διαφορετικής και δυσμενέστερης αντιμετωπίσεως σε σχέση με τις επιχειρήσεις οι οποίες ήταν αποδέκτες αποφάσεων ανακτήσεως ενισχύσεων ταυτόχρονων ή προγενέστερων της αποφάσεως 2003/193 [35], για τις οποίες δεν εφαρμόστηκε ανατοκισμός κατά την ανάκτηση των ενισχύσεων.

57. Μολονότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως αποτελεί γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, την οποία καθιερώνουν τα άρθρα 20 και 21 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [36], από πάγια νομολογία προκύπτει ότι η εν λόγω αρχή επιτάσσει να μην αντιμετωπίζονται παρόμοιες καταστάσεις κατά τρόπο διαφορετικό και να μην αντιμετωπίζονται διαφορετικές καταστάσεις καθ' όμοιο τρόπο, εκτός αν η διαφοροποίηση δικαιολογείται αντικειμενικώς. Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν διάφορες καταστάσεις και, ως εκ τούτου, τον παρεμφερή χαρακτήρα τους πρέπει, ειδικότερα, να προσδιορίζονται και να εκτιμώνται υπό το πρίσμα του αντικειμένου και του σκοπού της πράξεως της Ένωσης που εισάγει την εν λόγω διάκριση. Πρέπει, εξάλλου, να λαμβάνονται υπόψη οι αρχές και οι σκοποί του τομέα στον οποίο εμπίπτει η επίμαχη πράξη. Η προσέγγιση αυτή ισχύει επίσης, mutatis mutandis, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως της συμβατότητας, υπό το πρίσμα της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, των εθνικών μέτρων εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης [37].

58. Μολονότι η διατύπωση του άρθρου 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 είναι γενική και αφηρημένη, ωστόσο από ορισμένα στοιχεία της υποβληθείσας στο Δικαστήριο δικογραφίας προκύπτει ότι το άρθρο αυτό θεσπίστηκε ακριβώς για να ρυθμίσει τα της ανακτήσεως των ενισχύσεων που χαρακτηρίστηκαν παράνομες με την απόφαση 2003/193 [38]. Επιπλέον, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως καθώς και οι παρατηρήσεις της A2A και της Ιταλικής Κυβερνήσεως υπογραμμίζουν τις αποκλίσεις μεταξύ της μεθόδου υπολογισμού των τόκων που καθιερώνεται στο άρθρο 24, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 (ανατοκισμός) και της μεθόδου που καθιερώνεται στο άρθρο 1283 του ιταλικού Αστικού Κώδικα [39] (απλοί τόκοι). Εξάλλου, από το εκτεθέν από το αιτούν δικαστήριο εθνικό νομικό πλαίσιο δεν προκύπτει σαφώς ότι η μέθοδος του ανατοκισμού εφαρμόστηκε ή κατέστη εφαρμοστέα μόνο στις σύμφωνα με την απόφαση 2003/193 προς ανάκτηση ενισχύσεις και όχι και σε άλλες παράνομες ενισχύσεις [40].

59. Επισημαίνω περαιτέρω ότι η Ιταλική Κυβέρνηση δεν εξηγεί στις παρατηρήσεις της τον λόγο για τον οποίο ο εθνικός νομοθέτης αποφάσισε να επεκτείνει την προβλεπόμενη από τον κανονισμό 794/2004 μέθοδο υπολογισμού μόνο στις πράξεις ανακτήσεως που θεμελιώνονται στην απόφαση 2003/193. Σημειώνει απλώς ότι η εθνική ρύθμιση αποσκοπεί στην επαναφορά της προτέρας της παράνομης ενισχύσεως καταστάσεως και ότι, «ενώ ο γενικός κανόνας του εσωτερικού δικαίου (ήτοι ο κανόνας του άρθρου 1283 του Αστικού Κώδικα) καθιερώνει την αρχή κατά την οποία οι τόκοι είναι, κατά κανόνα, απλοί, οι ειδικοί κανόνες που διέπουν την ανάκτηση της κρατικής ενισχύσεως σε εκτέλεση της αποφάσεως 2003/193 εφαρμόζουν την αντίθετη αρχή, κατά την οποία επιβάλλονται τόκοι κατ' ανατοκισμό».

35 — Κατά την A2A, η Ιταλική Δημοκρατία δεν επέβαλε τόκους από ανατοκισμό στις ανακτήσεις που πραγματοποιήθηκαν σε εκτέλεση της αποφάσεως 2000/668/ΕΚ της Επιτροπής, της 12ης Ιουλίου 2000, σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις που χορήγησε η Ιταλία στα ναυπηγεία με τη μορφή φορολογικών ελαφρύνσεων βάσει του νόμου αριθ. 549/95 (ΕΕ L 279, σ. 46).

36 — Απόφαση Guardian Industries και Guardian Europe κατά Επιτροπής (C-580/12 P, EU:C:2014:2363, σκέψη 51).

37 — Απόφαση IBV & Cie (C-195/12, EU:C:2013:598, σκέψεις 50, 52 και 53).

38 — Το άρθρο 1 του νομοθετικού διατάγματος 10/2007 τιτλοφορείται «Εκτέλεση της αποφάσεως που εκδόθηκε από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, την 1η Ιουνίου 2006, στην υπόθεση C-207/05. Εφαρμογή της αποφάσεως 2003/193/ΕΚ της Επιτροπής, της 5ης Ιουνίου 2002 […]». Βλ., επίσης, υποσημείωση 7 των παρουσών προτάσεων.

39 — Βλ. σημείο 22 και 23 των παρουσών προτάσεων.

40 — Βλ. υποσημείωση 8 των παρουσών προτάσεων.

60. Όπως εξήγησα ήδη προηγουμένως, είναι αληθές ότι εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία επιβάλλει τη μέθοδο του ανατοκισμού κατά τον υπολογισμό των οφειλόμενων για την προς ανάκτηση ενίσχυση τόκων, αποβλέπει απλώς και μόνο στην επαναφορά της προτέρας της χορηγήσεως της παράνομης ενισχύσεως καταστάσεως και στην πλήρη εξουδετέρωση των οικονομικών πλεονεκτημάτων τα οποία απέρρευσαν από την ενίσχυση και τα οποία υπονομεύουν τον ανταγωνισμό. Ειδικότερα, με την επιβολή της εν λόγω μεθόδου, η ρύθμιση αποτρέπει τη διατήρηση, εκ μέρους της επιχειρήσεως, οφέλους αντίστοιχου με άτοκο δάνειο[41].

61. Η αποτελεσματική εφαρμογή των άρθρων 107 ΣΛΕΕ και 108 ΣΛΕΕ επιτάσσει συνεπώς τη δυνατότητα κράτους μέλους να προσαρμόσει τη μέθοδο υπολογισμού των τόκων για τις παράνομες ενισχύσεις, προκειμένου να εξουδετερώσει πλήρως τα απορρέοντα από την ενίσχυση οικονομικά πλεονεκτήματα, χωρίς η σχετική νομοθεσία, η οποία τροποποιεί την προγενέστερη νομοθεσία, να συνεπάγεται προσβολή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως.

62. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι οι δικαιούχες επιχειρήσεις που είναι αποδέκτες εντολών εισπράξεως στηριζόμενων στο άρθρο 24 του νομοθετικού διατάγματος 185/2008 αντιμετωπίζονται διαφορετικά και δυσμενέστερα σε σχέση με τις επιχειρήσεις οι οποίες ήταν αποδέκτες αποφάσεων ανακτήσεως ενισχύσεων που απευθύνθηκαν προς την Ιταλική Δημοκρατία πριν από την απόφαση 2003/193 δεν συνιστά προσβολή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως[42].

63. Ίσως δεν ισχύει το ίδιο όσον αφορά τις αποφάσεις ανακτήσεως ενισχύσεων οι οποίες ήταν ταυτόχρονες ή μεταγενέστερες από αυτές που στηρίζονταν στην απόφαση 2003/193 και δεν υπάγονταν ακόμα στον κανονισμό 794/2004, η αίτηση όμως προδικαστικής αποφάσεως δεν περιέχει επαρκείς πληροφορίες ούτως ώστε να εκτιμηθεί η πραγματική ύπαρξη, υπό το πρίσμα αυτό, ενδεχόμενης διακρίσεως.

64. Δεδομένου ότι το Δικαστήριο δεν διαθέτει συγκεκριμένες πληροφορίες ούτε σχετικά με άλλες, ταυτόχρονες ή μεταγενέστερες, αποφάσεις ανακτήσεως ενισχύσεων ούτε σχετικά με τα κριτήρια στα οποία βασίστηκε η εν λόγω ενδεχόμενη διαφοροποίηση και, κατά περίπτωση, η δικαιολόγησή της, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει το ζήτημα αυτό με βάση τις αρχές που αναπτύσσονται στις παρούσες προτάσεις.

65. Αν το αιτούν δικαστήριο διαπιστώσει ότι υπήρξε πράγματι αδικαιολόγητη διάκριση σε βάρος της A2A, επαφίεται στο ίδιο να λάβει τα απαιτούμενα διορθωτικά μέτρα, σύμφωνα με την εθνική του διαδικασία, προκειμένου να απαλείψει τη διάκριση αυτή. Με άλλα λόγια, προκειμένου να διασφαλιστεί η πρακτική αποτελεσματικότητα της γενικής αρχής της ισότητας, απόκειται, στην περίπτωση αυτή, στο αιτούν δικαστήριο, χωρίς να απόσχει από την αρχή της επιβολής τόκων, να μην εφαρμόσει τη μέθοδο του ανατοκισμού κατά τον υπολογισμό των οφειλόμενων τόκων για την ενίσχυση που πρέπει να επιστρέψει η A2A.

41 — Βλ. σημεία 41 έως 43 των παρουσών προτάσεων.

42 — Ούτε και το γεγονός ότι, σύμφωνα με την αρχή της διαδικαστικής αυτονομίας, η Ιταλική Δημοκρατία εφαρμόζει τη μέθοδο του ανατοκισμού, ενώ άλλα κράτη μέλη εφαρμόζουν τη μέθοδο των απλών τόκων, συνιστά προσβολή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, σε αντίθεση προς όσα παρατηρεί η A2A. Πράγματι, η αρχή της διαδικαστικής αυτονομίας προϋποθέτει ότι είναι δυνατή διαφορετική αντιμετώπιση των αποδεκτών παράνομων ενισχύσεων στα διάφορα κράτη μέλη, οι οποίοι επομένως δεν βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση, υπό την επιφύλαξη βεβαίως ότι οι διαφορές αυτές δεν θίγουν την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης.

VI – **Πρόταση**

66. Με βάση τις ανωτέρω παρατηρήσεις, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο υποβληθέν από το Corte suprema di cassazione προδικαστικό ερώτημα την ακόλουθη απάντηση:

Το άρθρο 14 του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ], τα άρθρα 9, 11 και 13 του κανονισμού (ΕΚ) 794/2004 της Επιτροπής, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού 659/1999, και οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης δεν αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία η οποία, όσον αφορά την ανάκτηση κρατικής ενισχύσεως κατόπιν αποφάσεως της Επιτροπής [κοινοποιηθείσας στις 7 Ιουνίου 2002], ορίζει ότι οι τόκοι προσδιορίζονται κατ' εφαρμογήν της μεθόδου του ανατοκισμού.